
Biblioteka „ZA SVA VREMENA”

V. G. Zebald

SATURNOVI PRSTENOVI

Naslov originala:
W. G. Sebald, Die Ringe des Saturn

Copyright©Eichborn AG, Frankfurt am Main, 1990.
Copyright za srpski jezik© Plato izdavaštvo

Urednik
Nataša Anđelković

V. G. ZEBALD

SATURNOVI PRSTENOVI

Prevod s nemačkog
Hana Ćopić

BEOGRAD
2017

God and evil we know in the field of this world grow up together almost inseparably.¹

Džon Milton, *Izgubljeni raj*

Il faut surtout pardonner à ces âmes malheureuses qui ont élu de faire le pèlerinage à pied, qui côtoient le rivage et regardent sans comprendre l'horreur de la lutte et le profond désespoir des vaincus.²

Iz pisma Jozefa Konrada Margareti Poradovskoj

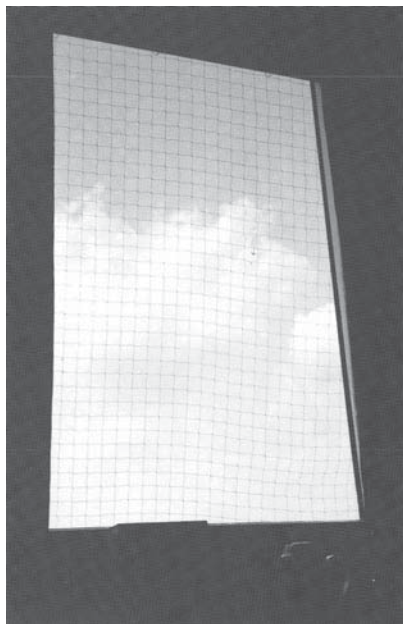
Saturnove prstenove sačinjavaju ledeni kristali i, kako se pretpostavlja, meteorske čestice, koje kruže oko planete u ekvatorskoj ravni. Verovatno je reč o delićima nekog ranijeg meseca, koga je, s obzirom da se nalazio isuviše blizu planeti, uništio uticaj njene plime i oseke (→ Rošova granica).

¹ Dobro i zlo koje poznajemo u ovome svetu izrastaju zajedno gotovo nerazdvojno. – *Prim. prev.*

² Pre svega treba oprostiti onim nesrećnim dušama koje su izbegle da peške odu na hodočašće, koje idu ili plove duž obale i gledaju i ne shvataju strahote borbe i duboki očaj pobeđenih. – *Prim. prev.*

I

U avgustu 1992. godine, kada su se dani velikih vrućina bližili kraju, krenuo sam pešice na put kroz englesku oblast Safolk u nadi da ću moći da umaknem praznini koja se, nakon velikog posla, širila u meni. Ta se nada ispunila samo u izvesnoj meri, jer sam se retko osećao tako slobodno kao tada, kada sam satima i danima hodao mestimično naseljenim predelima iza morske obale. Sa druge strane, sada mi se čini da staro sujeverje, po kome se pojedine bolesti duha i tela najradije nastanjuju u nama pod znakom Sirijusa, možda ima svoje opravdanje. U svakom slučaju, u narednom periodu me je u više navrata obuzimalo kako sećanje na lepotu slobode kretanja tako i parališuće sivilo u susretu sa tragovima razaranja, koji u ovom zabačenom kraju i sami sežu do daleko u prošlost. Možda je zbog toga na taj dan bila tačno godina od početka mog putovanja, kada sam u stanju gotovo potpune nepokretnosti, prebačen u bolnicu glavnog grada oblasti Norvič, gde sam, barem u mislima, počeo da zapisujem stranice koje slede. Još se tačno sećam kako me je odmah po dolasku, u mojoj sobi na osmom spratu bolnice, ophrvla misao da su se sva prostranstva u Safolku, kojima sam prolazio u rano leto, smežurala i pretvorila u samo jednu tačku, slepu i gluvu. Iz kreveta sam mogao da vidim samo bezbojni komadić neba uokviren prozorom.

Želja da zauvek iščezlu stvarnost sačuvam za sebe jednim pogledom kroz bolnički prozor zastrt crnom mrežom, koja se tokom dana često javljala i rasla, u svitanje je postala toliko jaka, kako sam se i pribojavao, da sam se uspravio, podigavši se na prozorski sims s teškom mukom, uspevši nekako da, delom potrbuške, delom postrance, skliznem preko ivice kreveta na pod i da se na sve četiri dokopam zida, uprkos bolovima koje je izazivao svaki pokret. Stajao sam naslonjen o prozorsko okno, grčevito se držeći poput bića koje se po prvi put odiglo od zemlje, misleći nevoljno na scenu u kojoj se jadni Gregor drži za naslon fotelje dok mu se tresu nožice, gleda kroz prozor iz svog kabineta nejasno se sećajući kako se zove ono, ono što oslobađa, što je nekada ranije upravo tu bilo smešteno za njega. Kao što Gregor svojim mutnim očima više nije mogao da prepozna mirnu Šarlotinu ulicu,

u kojoj je godinama živeo sa svojim, i smatrao je sivom pustarom, tako se i meni poznati grad, koji se prostirao od predvorja bolnice pa sve do samog horizonta, činio potpuno stranim. Nisam mogao ni da zamislim da se u svim tim zbijenim zidinama tamo dole još bilo šta kreće, činilo mi se da sa litice posmatram kameno more ili polje šodera, odakle, poput ogromnih kamenih blokova, štrči mračna masa velikih parkinga. U tom bledom trenutku večeri u blizini nije bilo nikoga, osim jedne medicinske sestre, koja je, dolazeći na noćnu smenu, pre nego što se parkirala, prešla preko nezaštićenog travnjaka. Kretala su se i ambulatna kola sa plavim svetlom, polako, skrećući više puta iz centra grada do hitne pomoći. Zvuk hitne pomoći se nije probijao do mene. Na toj visini, na kojoj sam se nalazio, bio sam okružen skoro potpunom, takoreći veštačkom tišinom. Napolju, iza prozora, čulo se samo strujanje nadolazećeg vazduha, koje se prostiralo nad tlom i kada se ovaj zvuk stišavao, izazivalo neprestano zujanje u ušima.

Danas, više od godinu dana otkako sam otpušten iz bolnice, kada počinjem da ispisujem svoje beleške, ne mogu da ne mislim da je tada, kada sam sa osmog sprata posmatrao grad kako tone u mrak, Majkl Parkinson još živeo u svojoj uzanoj kući, verovatno obuzet pripremanjem nekog seminara, kao što je to obično bio slučaj, ili studijom o Ramusu, koja ga je iscrpljivala godinama. Majkl je bio neženja u poznim četrdesetim i, po mom mišljenju, jedan od najnevinijih ljudi koje sam ikada sreo. Ništa mu nije bilo manje važno nego korist, ništa ga nije brinulo više od ispunjavanja dužnosti, što je sticajem trenutnih okolnosti postajalo sve teže. No, više od svega, njegova glavna odlika bila je odsustvo bilo kakvih potreba, za koju su neki tvrdili da je na granici ekscentričnosti. U doba kada većina ljudi zarad preživljavanja

vazda mora da odlazi u kupovinu, Majkl to praktično nikada nije činio. Otkako sam ga upoznao, on je, iz godine u godinu, na smenu nosio svetloplavu i braonkastu jaknu, boje rđe, a kada bi rukavi počeli da se cepaju ili bi mu se izlizali laktovi, sam bi se latio igle i konca i prišio kožnu zakrpu. Kažu da je sam okretao i zašivao čak i kragne svojih košulja. Za vreme letnjih odmora, Majkl je redovno peške putovao kroz Volis i Votland, uvek u vezi sa studijama o Ramusu, ponekad i kroz i Juru i Sevenen. Kada bi se vratio sa nekog takvog putovanja, ili kada bih se ja divio ozbiljnosti sa kojom on uvek obavlja svoj posao, često mi se činilo da je, na svoj način, pronašao sreću, pa ipak u tako skromnom obliku koji bi se teško mogao predstaviti nekom neupućenom. No, onda je prošlog maja odjednom počelo da se priča da je Majkl, koga niko nije video nekoliko dana, pronađen mrtav u svom krevetu kako leži na boku već sasvim ukočen, sa licem osutim izrazitim crvenim flekama. Sudsko veštačenje je pokazalo *that he had died of unknown causes*,³ presuda kojoj sam, onako sam za sebe, dodao: *in the dark and deep part of the night*.⁴ Stravična jeza koja je sve nas podišla nakon neočekivane smrti Majkla Parkinsona, Dženin Rozalind Dakins, docentkinju romanistike, takođe neudatu, obuzela je u mnogo većoj meri nego ostale, jer nju je sa Majklom povezivala neka vrsta detinjeg drugarstva, može se čak reći da ona i nije mogla da preboli taj gubitak, te je, nekoliko nedelja posle Majklove smrti, podlegla bolesti koja je u veoma kratkom roku razorila njen organizam. Dženin Dakins, koja je stanovala u maloj ulici u neposrednoj blizini bolnice, studirala je na Oksfordu, kao i Majkl, i za života je stvarala u neku ruku privatnu nauku o francuskom romanu 19. veka, nauku oslobođenu

³ Engl. ...da je uzrok njegove smrti nepoznat – *Prim. prev.*

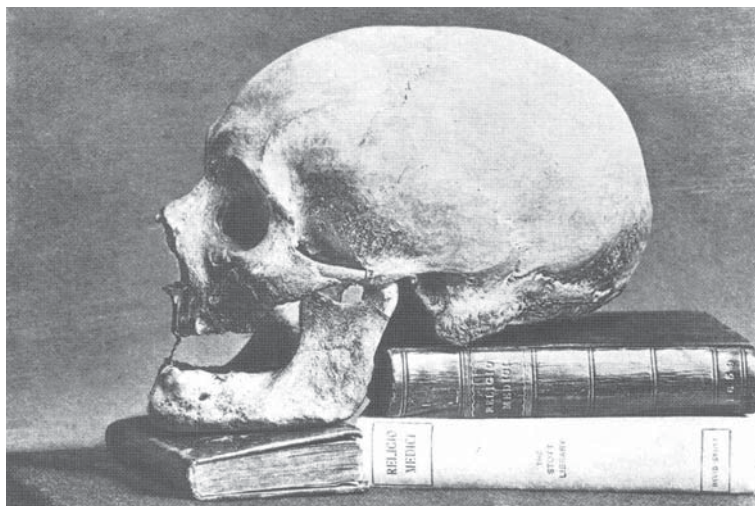
⁴ Engl. ...u mračno i duboko doba noći – *Prim. prev.*

svake intelektualne sujete, kojoj nisu nedostajale opskurne pojedinosti, jer nikada nije polazila od onoga što je opšte poznato, naročito kada se radilo o Gistavu Floberu, koga je daleko najviše cenila i iz čije je prepiske, merene hiljadama stranica, u najrazličitijim prilikama citirala duge pasuse, koji su me svaki put zaprepašćivali. Govoreći o njemu, često van sebe od oduševljenja, s najvećim interesovanjem pokušavala je da pronikne u Floberove književne skrupule, u njegov strah od toga da ne pogreši, koji ga je, kao što je rekla, ponekad nedeljama i mesecima držao prikovanim za kanabe i zastrašivao time da više nikada neće moći da napiše ni pola retka, a da se pritom ne kompromituje na najstrašnji način. U tim momentima, rekla je Dženin, ne samo da mu se svako buduće pisanje činilo potpuno isključenim, već je bio i potpuno ubeđen da se sve što je do tada napisao sastoji od pukog nizanja teških neistina i najneoprostivijih grešaka sa nesagledivim posledicama. Dženin je tvrdila da se Floberove skrupule mogu svesti na nezadrživo zaglupljivanje, koje je on sam posmatrao i za koje je verovao da se već poput zaraze širi i na njegov intelekt. Kažu da je jednom rekao da je to kao kad čovek tone u pesak. Verovatno zbog toga pesak ima toliko udela u Floberovim delima. Pesak osvaja sve. I danju i noću, iznova, rekla je Dženin, jurcali su ogromni oblaci peska kroz Floberove snove, zakovitlani preko tankih ivica afričkog kontinenta, vukući se ka severu, preko Sredozemnog mora i Iberijskog poluostrva, dok se najednom ne spuste na vrt u Tijeriju, poput pepela iz vatre, po predgrađu Ruana ili nekom malom mestu u Normandiji i prodru u najsitnije pukotine. U jednom zrnju peska u porubu zimske haljine Eme Bovari, kazala je Dženin, Flober je video čitavu Saharu i svako zrnce za njega je bilo teško poput planine Atlas. U smiraj dana često sam razgovarao sa Dženin o Floberovom poima-

nju sveta u njenoj kancelariji, u kojoj su se na sve strane nalazile tolike hrpe beleški sa predavanja, pisama i pisanija, da bi čovek mogao pomisliti kako se nalazi usred papirnog potopa. Na pisaćem stolu, prvobitnom polazištu, odnosno središtu čudnovatog gomilanja papira, vremenom je nastao pravi predeo sa brdima i dolinama od hartije, koji se na ivicama, poput glečera kada stigne do mora, otkida baš na sredini poda, što ona ne primećuje, i pravi nove naslage. Te mase, koje se stalno uvećavaju, još pre nekoliko godina naterale su Dženin da pređe na druge stolove. Ti stolovi, na kojima su se odigrali slični procesi akumulacije, predstavljali su takoreći mlađe doba u postanju Dženininog papirnog univerzuma. I tepih je već odavno nestao pod slojevima papira, čak je počeo da se uzdiže od poda, a zatim da tone i da se penje uz zidove, koji su, sve do gornje ivice vrata, bili pokriveni lukovima papira i ponekad veoma gusto nanizanim dokumentima, pričvršćenim ekserčićem uvek samo u jednom uglu. Na knjigama u regalima, gde je to bilo moguće, takođe su se nalazile gomile papira sakupljajući odsjaj svetla koje jenjava u sumrak, kao nekada, kako sam barem ja mislio, sneg na poljima pod tamno plavim nebom. Dženino poslednje mesto za rad bila je fotelja, skoro izgurana u sredinu kancelarije, te ako bi neko prolazio mimo stalno otvorenih vrata, mogao ju je videti kako sedi i nešto žvrlja povijena nad podmetač na kolenima, ili pak naslonjena i utonula u misli. Kada sam joj jednom prilikom rekao da među tim papirima liči na direrovski melanholičnog anđela, istrajnog i nepokretnog usred oruđa razaranja, odgovorila mi je da među njenim stvarima samo naizgled vlada nered, koji je zapravo nešto poput dovršenog reda, ili, pak, red koji stremlji na okončanje. Ona je zapravo uvek znala da će, po pravilu, isprve naći šta god da je tražila po papirima, knjigama ili u sopstve-

noj glavi. I upravo me je Dženin odmah uputila na svog poznanika iz Oksfordskog društva, Entoni Beti Šoa, kada sam ubrzo po otpuštanju iz bolnice počeo sa istraživanjem o Tomasu Braunu, koji je u 17. veku imao lekarsku praksu u Norviču i za sobom ostavio čitav niz spisa kojima se teško može naći pandan. Tada sam u enciklopediji „Britanika” naišao na podatak da se Braunova lobanja čuva u bolničkom muzeju Norfolk i Norvič. Koliko mi se ova tvrdnja činila tačnom, toliko su moji pokušaji da pronađem lobanju tamo gde sam do skora i sam ležao bili osuđeni na neuspeh, jer među damama i gospodom koji se danas nalaze u upravi bolnice, nije bilo nikoga ko je znao da takav muzej uopšte postoji. Kada sam izneo svoju neobičnu želju, ne samo da sam se susreo sa pogledima punim nerazumevanja, nego sam čak imao i utisak da me neki ljudi kod kojih sam se raspitivao smatraju nekakvim čudakom. No, kao što je poznato, u vreme kada su se u duhu opšte obnove u jednom dahu gradile gradske bolnice, u mnogim od tih kuća postojali su muzeji, ili, bolje rečeno, jezivi kabineti, u kojima su se, za potrebe medicine, u staklenim posudama s formalinom čuvala prevremeno rođena deca, ona pobačena, hipertrofirani organi i tome slično, i povremeno se izlagali javnosti. Sada je samo pitanje gde su te stvari dospеле. Što se tiče bolnice u Norviču i prebivališta Braunove lobanje, ni od lokalno-istorijskog odseka centralne biblioteke, koji je u međuvremenu izgoreo u požaru, nisam mogao da dobijem nikakvu informaciju. Tek po uspostavljanju kontakta sa Entoni Beti Šoom, koji je usledio uz Dženininu pomoć, došlo je do razjašnjenja. Po Betiju Šou, kao i po članku u *Journal of Medical Biography* koji mi je prosledio, Tomas Braun je, preminuvši na svoj rođendan 1682. godine, sahranjen u gradskoj parohijskoj crkvi Svetog Pitera Mankrofta, gde su njegovi zemaljski ostaci počivali do

1840. godine, kada je kovčeg, prilikom priprema za polaganje u grobnicu na skoro istom mestu na kome stoji hor, oštećen, a njegov sadržaj delimično ugledao svetlost dana. Kao posledica ovog događaja, Braunova lobanja i jedan uvojak kose dospeli su u posed lekara i crkvenog tutora, Laboka, koji je relikvije testamentom zaveštao bolničkom muzeju, te su se među svakojakim anatomskim osobitostima pod staklenim zvonom, koje je on lično napravio, mogle videti do 1921. godine. Naime, tek tada se popustilo pred zahtevom za povraćaj Braunove lobanje, koji je parohija Svetog Pitera Mankrofta ponovila više puta, i skoro četvrt milenijuma nakon prve sahrane, uz svečanosti, određena je druga. Sam Braun je dao najbolji komentar o kasnijem lutanju sopstvene lobanje u čuveno, poluarheološkom, polumetafizičkom traktatu o praksi spaljivanja pokojnika i polaganju urne, na jednom mestu gde piše da je tragično i gnusno biti istrugan iz groba. No, dodaje on, ko zna sudbinu svojih kostiju i koliko će puta biti sahranjivane?

Tomas Braun je došao na svet u Londonu, 19. oktobra 1605. godine, kao sin trgovca svilom. O njegovom detinjstvu ne zna se mnogo, a u opisima njegovog života isto tako se teško može pronaći objašnjenje na koji način se na njegove magistarske studije u Oksfordu nadovezuje medicinsko obrazovanje. Jedino je sigurno da je između 25 i 28 godine života pohađao akademije u Monpeljeu, Padovi i Beču, u to doba izvrsne u Hipokratovim naukama, i da je naposljetku, neposredno pred povratak u Englesku, stekao titulu doktora medicine u Lajdenu. U januaru 1632. godine, za vreme boravka u Holandiji, dakle u vreme kada je Braun više nego ikada ranije bio upućen u tajne ljudskog organizma, u amsterdamskom Vagebovu preduzeto je javno seciranje na lešu gradskog lupeža Adriana Adriansona alias Arisa Kinta, obešenog nekoliko časova ranije zbog krađe. Iako to nigde izričito nije dokazano, više je nego verovatno da Braun nije izbegao poziv za to seciranje i da je prisustvovao spektakularnom događaju, koji je Rembrant ovekovečio portretom hirurškog esnafa, tim pre što predavanja iz anatomije doktora Nikolasa Tulpa, koja su se održavala svake godine duboko u zimu, nisu pobuđivala najveće interesovanje samo kod polaznika medicine, nego su predstavljala i značajan datum u kalendaru tadašnjeg društva koje je, po sopstvenom mišljenju, izlazilo iz mraka neznanja. Prilikom te predstave, koja je izvođena pred brojnom publikom iz viših slojeva, nesumnjivo se radilo o demonstraciji neutažive težnje za istraživanjem nove nauke sa jedne strane, dok je s druge, iako to niko ne bi priznao, bila reč o arhaičnom ritualu raščlanjivanja čoveka, o mučenju mesa jednog delikventa čak i nakon njegove smrti, što se i u prethodnim i potonjim vremenima kažnjavalo. U prilog tome da su amsterdamska predavanja iz anatomije predstavljala više od malo boljeg poznavanja ljudskih organa

govori i Rembrantov prikaz, iz koga se jasno može pročitati ceremonijalni karakter seciranja pokojnika – hirurzi su u svom najboljem izdanju, a doktor Tulp ima čak i šešir na glavi – kao i činjenica da je po završetku procedure održan svečan i u izvesnom smislu simboličan banket. Ako danas stojimo u Maurcijusovoj kući ispred Rembrantovog platna iz anatomije, koje iznosi dobrih dva puta jedan i po metar, onda smo na mestu onih, koji su u Vagebovu u njegovo vreme pratili događaj seciranja i vidimo ono što su oni videli tada: u prvom planu zelenkasto telo Arisa Kinta sa slomljenim vratom i smrtno ukočene, stravično ispupčene grudi. Ipak je diskutabilno da li je bilo ko zaista video ovo telo, jer umetnost atomizacije, koja je nastajala u tom trenutku, na koncu konca i nije služila da se telo sa dokazanom krivicom učini nevidljivim. Indikativno je da pogledi kolega doktora Tulpa nisu upravljani na telo kao takvo, već prolaze mimo njega, i tačno u dlaku se zaustavljaju na otvorenom anatomskom atlasu, u kome je stravična telesnost svedena na dijagram, na shemu čoveka, što je bilo na umu i pasioniranom anatomu-amateru Reneu Dekartu, koji je onog januarskog jutra navodno takođe bio odsutan u Vagebovu. Kao što je poznato, Dekart je u jednom od ključnih poglavlja istorije potčinjavanja poučavao da čovek mora da apstrahuje nedokučivo meso, da bi mašinu u nama, koja je spremno prihvata razumljive stvari, pripremio za koristan rad i u slučaju pojavljivanja smetnji mora da ih otkloni ili odbaci. Čudnovatom izdvajanju tela, koje je ipak javno izloženo, odgovara i to što se nadaleko čuvena bliskost sa realnošću Rembrantove slike pažljivim posmatranjem pokazuje kao privid. Naime, protivno svim običajima, ovde predstavljeno seciranje ne počinje otvaranjem donjeg trbuha i uklanjanjem sadržaja utrobe, koji najpre truli, već (i to po svoj prilici ukazuje na akt odmazde) odsecanjem ruke za kaznu.

Upravo u vezi sa tom rukom postoji jedna naročita okolnost. Ona ne samo što je naprosto groteskno nesrazmerna u odnosu na ruke bližih posmatrača, već je i anatomski potpuno izvrnuta. Otvorene tetive, koje bi prema položaju palca trebalo da pripadaju levoj ruci, zapravo su nadlanica desne. Očigledno i bez daljnjeg reč je, dakle, o čisto školskoj predstavi uzetoj iz anatomskog atlasa, kojom se, ako se to može reći, slika inače uzeta iz života upravo u središtu značenja, gde su već načinjeni rezovi, pretvara u krajnje promašenu konstrukciju. Malo je verovatno da je Rembrant ovde na bilo koji način pogrešio. Čini mi se da je nedostatak u kompoziciji slike pre nameran. Nakaradna ruka predstavlja znak nasilja počinjenog nad Arisom Kintom. Slikar se izjednačava sa njim, žrtvom, a ne sa esnafom koji ga je angažovao. On sam nema ukočen kartezijanski pogled, on sam opaža ugašeno, zelenkasto telo, vidi senku na poluotvorenim ustima i nad okom pokojnika.

Ne postoji nikakvo svedočanstvo o tome iz koje je perspektive Tomas Braun pratio seciranje i šta je video, ako se, kao što ja mislim, zaista nalazio među gledaocima u amsterdmskom pozorištu anatomije. Možda je to bila bela para, za koju je u docnijim beleškama o magli nad velikim područjem Engleske i Holandije 27. novembra 1674. godine, tvrdio da se uzdiže iz upravo otvorenog tela, što, kako Braun u isti mah kaže, celog života okružuje naš mozak, kada spavamo i sanjamo. Jasno se sećam da je moja sopstvena svest bila prekrivena velom pare kada sam, nakon operacije u kasnim večernjim časovima ponovo ležao u svojoj sobi na osmom spratu bolnice. U rešetkastom krevetu od čelika pod čudesnim uticajem sredstava protiv bolova koji su kružili u meni, osećao sam kao da lebdim u balonu i da u njemu klizim kroz oblake nagomilane poput planina. Katkad bi se razmicala lelujava

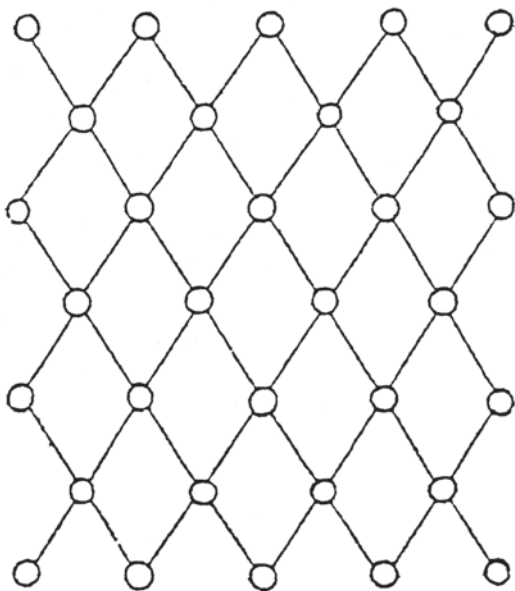

platna, a ja sam gledao napolje u indigo plava prostranstva i dole ka tlu, gde sam naslućivao crnu i nerazmrsivu zemlju. Gore, na nebeskom svodu bile su zvezde, majušne zlatne tačke, raspršene po praznini. Kroz prazninu koja se razleže do mog uha probijali su se glasovi obeju sestara, što su mi merrile puls i povremeno mi kvasile usne rozikastim sunderom, jednim krajem pričvršćenim za štapić, koji me je podsećao na kockastu lizalicu od turskog meda kakva se ranije mogla kupiti na vašaru. Stvorenja, koja su lebdela oko mene, zvala su se Kejti i Lizi i mislim da sam retko bio tako srećan kao te noći pod njihovom zaštitom. O svakodnevici o kojoj su razgovarale, nisam razumeo ni reči. Čuo sam samo tonove, što više što niže, prirodne glasove, kako su ih proizvodila ptičija grla, savršen zvuk i umilnu pesmu, delom muziku anđela, delom poj sirena. U sećanju mi je ostao samo jedan naročit deo svega onoga što je Kejti rekla Lizi i Lizi rekla Kejti. Mislim da se radilo o odmoru na Malti i Kejti je tvrdila, ili je to, pak, bila Lizi, da Maltežani zbog neverovatnog straha od smrti ne voze ni levom ni desnom stranom ulice, nego uvek onom koja je u senci. Tek kada su u jutarnjem sivilu

sestre bile razrešene dužnosti, počeo sam da razabiram gde se nalazim. Počeo sam da osećam telo, utrnulo stopalo, bolno mesto na leđima, registrovao sam klopavanje tanjira, kojim je na hodniku započinjao bolnički dan, i, kada je prva svetlost stigla u visinu, video sam kako bela traka od aviona naizgled sopstvenom snagom popreko vuče komadić neba uokviren mojim prozorom. Tada sam taj beli trag smatrao dobrim znakom, ali iz ove perspektive mislim da je to bio nastanak pukotine koja se od tog trenutka kreće kroz moj život. Avion na čelu putanje bio je isto toliko nevidljiv kao i putnici u njemu. Nevidljivost i nepojmljivost onoga što nas pokreće bila je, na kraju krajeva, nerešiva zagonetka i za Tomasa Brauna, koji je vidljivi svet posmatrao samo kao senku nekog drugog sveta. Misleći i pišući o tome, on je dalje pokušao da zemaljsko bivstvovanje, njemu bliske stvari, kao i kosmičke sfere posmatra sa stanovišta marginalca, moglo bi se čak reći i okom tvorca. Da bi u te svrhe dostigao neophodan stepen uzvišenosti, za njega je postojalo jedno jedino sredstvo – let u visine jezika, pun opasnosti. Kao i ostali pisci 17. veka u Engleskoj, i Tomas Braun svu svoju učenost, ogromno blago citata i imena svih po njemu istaknutih autoriteta, stalno nosi sa sobom, on se služi metaforama i analogijama koje su daleko od uobičajenih i gradi rečnične formacije nalik lavirintu, koje se katkad protežu preko stranice ili dve, i u svojoj prosto neverovatnoj raskoši liče na procesije ili pogrebne povorke. Njemu, doduše, ne polazi uvek za rukom da se uzdigne od zemlje, između ostalog i zbog prevelikog opterećenja, ali kada sa sve teretom, na krugovima svoje proze biva nošen sve više i više poput jedrilice na toplim strujama, tadašnji i današnji čitalac ima osećaj kao da lebdi. Što je udaljenost veća, to pogled postaje jasniji. Sa najvećom mogućom jasnoćom mogu se uvideti najmanji detalji. To je kao kad bi čovek istovremeno

gledao kroz obrnuti teleskop i mikroskop. No, ipak je, kaže Braun, svaka spoznaja okružena tamom u koju se ne može prodreti. Ono što opažamo su samo pojedinačna svetla u ponoru neznanja, u kome duboke, lelujave senke ispunjavaju građevine sveta. Mi proučavamo poredak stvari, ali ono što je u njima, kaže Braun, nama je nedokučivo. Zato našu filozofiju smemo da zapisujemo jednostavno malim slovima, skraćenicama i stenogramima prolazne prirode, u kojima se nalazi samo odsjaj večnosti. Veran sopstvenoj nameri, Braun beleži naizgled beskrajno mnoštvo oblika šara, koje se svaki put peri-

*Quid Quincunce Speciosius, qui, in
quam cuncta partem Spectaueris,
rectus est: Quintilian: //*

odično ponavljaju, na primer takozvani aspekt planete od 150 stepeni između pet zodijaka u svojoj raspravi o Kirovom vrtu, koji je načinjen od ugaonih tačaka pravilnog četvorougla i tačke u kojoj se seku njegove dijagonale. U živim i mrtvim materijama, Braun svuda otkriva ovu strukturu u izvesnoj formi kristala, na morskim zvezdama, kičmenim pršljenovima sisara, na kičmi ptica i riba, na koži više vrsta zmija, u tragovima četvoronožaca koji se kreću u cik-cak, u konfiguraciji tela gusenica, leptira, svilenih buba i noćnih leptira, u korenu vodenih paprati, semenih ljuski suncokreta i pinija, u unutrašnjosti hrastovih izdanaka ili na stabljikama rastavića i u umetničkim delima ljudi, u egipatskim piramidama i u Avgustusovom mauzoleju, kao i na drveću nara i belim ljiljanima u pravilno izdijeljenom vrtu kralja Solomona. Ovde se može izneti još beskrajno mnogo, kaže Braun, i do u beskraj bi se moglo pokazivati kako priroda geometrizuje elegantnim potezima ruke, ali – lepim zaokretom zaključuje svoj spis – sazvežđe Hijada, kvinkunks neba, aspekt planete od 150 stepeni između pet znakova zodijaka, već se spušta iza horizonta *and so it is time to close the five ports of knowledge. We are unwilling to spin out our thoughts into the phantasmes of sleep, making cables of cobwebs and wildernesses of handsome groves.*⁵ Potpuno nezavisno od toga, dodaje zamišljeno, što je Hipokrat u svojim primedbama o nesanicima tako malo govorio o čudima biljnog sveta, da se mi jedva usuđujemo da sanjamo o raju, pogotovo što neke od nas u praksi više od svega zaokupljaju abnormalnosti koje priroda uvek donosi, što u obliku bolesnih izraštaja, što posredstvom ništa manje bolesnog izobilja pronalazaka, kojim ispunjava svako prazninu u svom atlasu punom svakojakih groteskama. Zapravo i savremene

⁵ Engl. ... pa je vreme da zatvorimo tih pet kapija saznanja. Ne bismo raspredali naše misli u aveti sna, kroz niti paučine i vrleti gajeva. – *Prim. prev.*

studije prirode s jedne strane žele da opišu savršeno zakonit sistem, dok se, s druge strane, naša pažnja uvek sa posebnim afinitetom usmerava na kreature, koje se, pre svega, odlikuju komplikovanim izgledom ili besmislenim ponašanjem. Shodno tome, već u Bremovom *Životu životinja* počasna mesta pripadaju krokodilu i kenguru, mravojeđu, oklopniku, morskom konjicu i pelikanu, a danas se na ekranu prikazuju jata pingvina, koji čitavu zimsku tamu prestoje na ledenim kulama Antarktika, čuvajući na stopalima jaje koje su sneli u toplijem godišnjem dobu. Bez sumnje se na programima po imenu *Nature Watch* ili *Survival* i njima sličnim, koji važe za naročito poučne, pre može videti nekakav monstrum na dnu Bajkalskog jezera u činu parenja, negoli običan kos. To što je radoznalo pratio pojedinačne fenomene i radio na sveobuhvatnoj patologiji stalno je odvrćalo i Tomasa Brauna od istraživanja izomorfni linija kvinkunks signature. Kaže se, između ostalog, i to da je u svojoj radnoj sobi dugo držao vodenog bika, jer je hteo da otkrije na koji način dolazi do jedinstvenog zova u čitavoj prirodi, koji podseća na najdublje tonove fagota, te već po spoljašnjosti čudnovate pernate životinje i u priručniku koji je sastavio, *Pseudoxia Epidemica*, iznoseći široko rasprostranjene predrasude i legende, delom raspravlja o stvarnim, delom o imaginarnim stvorenjima poput kameleona, salamandera, noja, grifona i feniksa, baziliska, jednoroga i dvoglave zmije amfisbena. Braun, doduše, u većini slučajeva opovrgava postojanje bajkovitih stvorenja, ali zbog čudnovatih bića, za koja se zna da zaista postoje, ipak se nekako čini mogućim da čudovišta koja smo izmislili nisu puka tvorevina mašte. U svakom slučaju, iz Braunovih opisa proističe da ga je fascinirala predstava o beskrajnim mutacijama prirode, o himerama koje nastaju u našem umu, daleko iznad svake granice pojamnog, kao i Horhe Luisa Borhesa,

izdavača prvog kompletnog izdanja *Libro de los seres imaginarios* 1967. u Buenos Airesu 300 godina kasnije. Tek sam nedavno primetio da se među fantastičnim bićima, poređanim po azbučnom redu, u tom delu nalazi i takozvani Baldanders, koga u šestom delu svoje životne priče susreće Simplicius Simplificissimus. Baldanders se nalazi u sred šume poput kamene slike, liči na jednog starog nemačkog junaka i nosi romansku vojničku odeću sa velikim švapskim kapkom. On, Baldanders, kako se izjašnjava, vodi poreklo iz raja, sve vreme i sve dane njegovog prisustva uz Simpliciusa, Simplicius ga nije prepoznao i on može da ga napusti tek kada Simplicius ponovo postane ono što je nekada bio. Po jednom piscu koji zapisuje sledeće redove, Baldanders se zatim pred Simpliciusovim očima pretvorio, ovim redosledom, u veliki hrast, krmaču, kobasicu, busen deteline, beli cvet, dud i svileni tepih. Slično kao i u ovom procesu „ko će koga pojesti i ko će biti pojeden”, za Tomasa Brauna ništa nije postojano. U svakom novom obliku već se nalazi senka razaranja. Naime, protiče istorija svakog pojedinca, koja svaku opštu stvar i ceo svet ne nosi na putanji koja se uvek sve više i lepše uzdiže, već na luku koji, pošto je dostigla meridijan, vodi naniže, ka tami. Sopstvena nauka o nestajanju i opskurnostima za Brauna je u neraskidivoj vezi s verovanjem da će se na dan vaskrsenja, kada se, kao u nekom pozorištu, završi i poslednja revolucija, svi glumci još jednom pojaviti na bini, *to complete and make up the catastrophe of this great piece*.⁶ Lekar, koji gleda kako se bolesti u telu razvijaju i besne, bolje poima smrtnost negoli cvet života. Njemu to izgleda kao čudo što se držimo ma samo i jedan jedini dan. Protiv opijuma vremena koje protiče, piše on, nije porasla trava. Zimsko sunce pokazuje

⁶ Engl. ... da dovrše i prikriju nesreću ovog velikog dela. – *Prim.prev.*

kako svetlost brzo zgasne u pepelu, kako nas noć brzo obgrli. Sat za satom se nadovezuje na račun. Čak i sâmno vreme stari. Piramide, trijumfalni lukovi i obelisci su stubovi leda koji se topi. Čak ni oni, koji su našli mesto pod slikama neba, nisu mogli da sačuvaju svoju slavu zauvek. Nimrod je izgubljen u Orionu, Oziris u Sirijusu. Jedva su i tri hrasta nadživela najveće rodove. Potpis pored bilo kog dela nikome ne osigurava pravo na pamćenje, jer ko zna da upravo najbolja među njima nisu već nestala bez traga. Seme maka niče svuda, a kada nas jednog letnjeg dana izneneda obuzme jad, poput snega, mi katkad poželimo da budemo zaboravljeni. U takvim krugovima neprestano su se kretale Braunove misli, možda najintenzivnije u raspravi o urnama, koje su upravo tada pronađene na jednom polju u blizini hodočašća Valsingem u Norfolku, objavljenom 1658. pod naslovom *Hydriotaphia*. Među najrazličitijim istorijskim i prirodno-istorijskim izvorima, na koje se pozivao, on ovde opširno govori o pripremama koje činimo kada se neko od nas sprema na poslednje putovanje. Započinjući nekolikim primedbama o grobljima ždralova i slonova, o ćelijama za pokop mrava i navici pčela da svojim pokojnicama upriliče sprovod iz košnice, on opisuje jedan za drugim običaje sahranjivanja kod mnogih naroda sve do tačke gde hrišćanska religija, koja grešno telo sahranjuje kao celinu, konačno gasi mrtva tela u plamenu. Kao dokaz za to da se iz skoro univerzalne prakse spaljivanja u predhrišćansko vreme, ma koliko se često dešavala, ne može zaključiti koliko je bilo neznanje junaka o predstojećem onostranom životu, Braun će uzeti nemo svedočenje jela, tisa, čempresa, kedrova i ostalog zimzelenog drveća, od čijeg granja su se, u znak večne nade, uglavnom rasplamsavale vatre mrtvih. Uostalom, kaže Braun, uprkos opštoj sumnji, nije teško spaliti čoveka. Za Pompeja je bio

dovoljan petao, dok je kralju Kastilje pošlo za rukom da skoro bez drva za potpalu napravi iz daleka vidljiv plamen od većeg broja Saracena. Da, dodaje Braun, ako je Isaku natovareno breme bilo dovoljno za jedan holokaust, onda bi svako od nas mogao da nosi sopstvenu lomaču na ramenima. Pažnja se iznova vraća na ono što je zaista izašlo na videlo na lokalitetu na njivi kod Valsingema. Vredno je divljenja, kaže Braun, koliko dugo su sudovi s tankim zidovima na dve stope ispod zemlje ostali neoštećeni, dok su nad njima prolazili plugovi i ratovi, a velike kuće i palate i kule do neba rušile i rasipale. Ostaci u urnama se pažljivo pregledaju: pepeo, klimavi zubi, ostaci kostiju, obgrljeni bledim korenjem poput venca, sitan novac određen za jelisejskog splavara. Braun je pažljivo registrovao i to, za šta inače zna, šta se sve pokojnicima stavljalo kao alat i nakit. Katalog koji je sastavio obuhvata svakojake retkosti: Osijin nož za obrezivanje, prsten Propercijusove ljubavnice, bube i gušteri izbrušeni od ahata, roj zlatnih pčela, plave opale, srebrne kopče za kaiš i šnale, češljevi, mašice i igle od gvožđa i roga i jedne drombulje od mesinga, koje su odzvanjale za vreme vožnje po crnoj vodi. No, najčudnovatiji komad iz jedne rimske urne iz zbirke kardinala iz Faresea, jeste savršeno očuvana čaša, tako svetla, kao da ju je čovek upravo naduval. Stvari slične ovima, koje je zub vremena poštedeo, po Braunovom shvatanju bile su znamenje neuništivosti ljudske duše, zavetovano Svetim Pismom, u koje lekar možda tajno sumnja, ma koliko bio čvrst u svojoj hrišćanskoj veri. No, pošto je najteži kamen melanholije strah od bezizlazne zemlje naše prirode, u onome što je umaklo uništenju, Braun traži tragove tajnovite sposobnosti za transmigraciju, koju je tako često proučavao kod gusenica i leptirova. Šta li bi purpurni komadić svile iz Patroklove urne, o kojem piše, onda mogao da znači?